

# Stilistika in enojezični slovar: označevanje jezikovne variantnosti

*Monika Kalin Golob in Polona Gantar*

## **Abstract**

This paper places style and usage labels within the framework of stylistics for the purpose of constructing a new dictionary of contemporary Slovenian. Following a summary of the history of stylistics as a linguistic discipline and differing views on its subject matter, an overview is provided of stylistic qualifiers in Slovenian dictionaries and two lexicographic concepts: the Proposal for a Dictionary of Contemporary Slovenian (2013) and the Draft Proposal for a New Dictionary of Literary Slovenian by the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language (2015). We conclude with a proposal for marking variance within language use. This concept is largely based on the communicative-informative principle developed for the Slovenian Lexical Database. We enhance this description by displaying a number of different possibilities for integrating complex stylistic information into different segments within a single dictionary entry.

**Keywords:** stylistics, lexicography, stylistic marking, lexical database, dictionary

**Ključne besede:** stilistika, leksikografija, stilistično označevanje, slovarska baza, slovar

## 1 UVOD

Stilistika kot naslednica grške retorike, poetike in dialogike od svoje disciplinarne osamosvojitve v drugi polovici 19. stoletja ter razvoja v jezikoslovno stilistiko, ki jo začelja Ballyjeva Stilistika francoskega jezika (1909), v 20. stoletju kot relativno samostojna in v 50. letih od literarne teorije osamosvojena jezikoslovna disciplina proučuje izrazna sredstva (jezikovna in izvenjezikovna), ki sodelujejo pri nastanku besedila, vprašanja zgradbe in strukture besedila ter stilno diferenciacijo jezikovnih pojavov (prim. Mistrík 1988: 7–30; Čechová et al. 1997: 11).

Zaznamovana z različnimi filozofskimi smermi 19. stoletja in različnimi jezikoslovnimi nazori v prvi polovici 20. stoletja (od ruskega formalizma, Saussurjevega strukturalizma, praškega funkcionalizma v Evropi, prek cambriške šole v Angliji in novega kritizma v ZDA) je v drugi polovici 20. stoletja razvila zelo različne metodološke pristope. V Sovjetski zvezi se je ob vključevanju statističnih metod in z analiziranjem t. i. funkcijskih stilov raziskovanje usmerjalo k stilistiki besedila, s katero se metodološko eksaktno v 60. in 70. letih ukvarjajo v anglo-amerškem svetu, tudi v povezavi s statističnimi metodami in razvojem pragmatične stilistike. Pomemben preokret od ruskega formalizma, ki so mu očitati omejenost zgolj na literarna besedila ter njihovo formo brez upoštevanja ostalih dejavnikov in ki je hkrati onemogočal analizo daljših besedil, v zahodnem svetu prinaša Hallidayev funkcijski model konec 70. let (1976). Z usmeritvijo v družbene okoliščine in kontekstualne dejavnike, kot so register, spol, ideologija, je Halliday vpival na tiste smeri stilistike, ki se usmerjajo na jezikovno manifestacijo ideologije, npr. feministično in kritično stilistiko (Norgaard et al. 2010: 3). Besediloslovna stilistika je v drugi polovici 20. stoletja razvita tudi v Nemčiji in Avstriji, v romansko govorečih državah pa so bile raziskave usmerjene k ekspresivni in individualistični stilistiki (Mistrík 1988: 23). Na slovensko jezikoslovje je imela od 60. let naprej velik vpliv češka stilistika, ki se je po utemeljitvi v 30. letih s Praškim lingvističnim krožkom (PLK) v 60. in 70. letih ukvarjala predvsem z raziskovanjem posameznih funkcijskih jezikovnih stilov (pri nas poimenovanih zvrsti) ter kasneje z vprašanji besedila, tudi v povezavi s sociolingvistiko (prim. Mistrík 1988: 25, 26; Čechová et al. 1997: 245 in nasl.). Čeprav je strukturalizem v stilistiko prinesel objektivizacijo raziskovalnih metod (predvsem v raziskovanje literarnih besedil), je popolnoma prezrl zunajjezikovne razsežnosti, kar poskušajo preseči poststrukturalistična raziskovanja, predvsem s preseganjem binarnega raziskovanja in usmerjanjem k večpomenskosti leksike, poudarjanjem vloge kognitivnih procesov in jezikovnih razmerij (Crystal 1998: 78, 79).

V 21. stoletju je stilistika še vedno izrazito interdisciplinarna (Hoffmanová 1997) oz. kar transdisciplinarna veda (Katnič-Bakaršič 2007: 46) s stičišči različnih teorij in pogledov na jezik v rabi. Zaradi raziskovanja jezika kot kontekstualiziranega

ostaja meddisciplinarno področje različnih disciplin jezikoslovja (Hoffmanová1997; Sorlin 2014: 6). V zahodnem jezikoslovju je sicer še vedno razumljena kot raziskovanje predvsem leposlovnih besedil (Crystal 1998: 70–79; Norgaard et al. 2010: 2<sup>1</sup>), kar pa se je v sodobnosti spremenilo z vključevanjem stilističnega raziskovanja oglaševalskih, strokovno-znanstvenih, novinarskih in drugih neumeznostnih besedil, čemur se je del vzhodnoevropske in z raziskovanjem posameznih »funkcijskih zvrsti« tudi slovenska stilistika posvečal že od 60. let 20. stoletja pod vplivom češke funkcijske stilistike.

Izhodišče strukturalističnega stilističnega raziskovanja je bila dihotomija med stilno zaznamovanostjo in nezaznamovanostjo jezikovnega pojava: kar je zaznamovano, ni nevtralnno. A vendarle bipolarnost ni preprosta, ni enoumna, saj ob inherentni zaznamovanosti obstaja tudi adherentna, kontekstualno ustvarjena; ob sistemski variantnosti pa široka paleta različnih besedilnih variant, ki znotraj besedilne vrste ali določenih okoliščin rabe delujejo pričakovano (lahko bi rekli opazno nezaznamovano) in zato tvorijo tipično »stilno plast«, ki zunaj teh okoliščin postane opazna. Ničta točka, tj. točka, ki je izhodišče presojanja za razlikovanje med zaznamovanim in nezaznamovanim, namreč ni stalna, ampak spremenljiva in odvisna od pogleda na določen pojav, ki nikoli ni izoliran v praznem prostoru, ampak rezultat družbenih, kulturnih, jezikovnih okoliščin in pričakovanj. Prav zato je bil v poststrukturalistični stilistiki tak bipolarni pogled presežen in pod vplivom novih metod v jezikoslovje vključeni novi modeli raziskovanja, ki jih danes poznamo kot pragmatična (razvita sicer v 60. letih 20. stoletja, a pomembnejša od 90. let), korpusna in večznakovna (multimodalna) stilistika (prim. Norgaard et al. 2010).

Poststrukturalistični jezikoslovni pristopi, ki so lastni tudi kritični stilistiki in v marsičem skladni s postulati korpusnega jezikoslovja, so zato uporabni tudi za razmislek o načinu stilističnega označevanja v slovarjih, ki temeljijo na modelu jezikovnega opisa na podlagi korpusne analize. V okviru poststrukturalnega pristopa tako ne iščemo novih sistemizacij in tipologizacij, ampak težimo k opisu diskurzivnih praks, kar lahko tudi pri slovarkem opisu pomeni, da ne želimo vnaprej sistemizirati in tipologizirati, ampak opisati ter iz opisa zgraditi tudi nov pristop k leksikalni stilistiki.

Od grške retorike, ki je razlikovala med tremi stili (visoki, srednji in nizki) ter jim pripisovala tipične jezikovne uresničitve, do funkcijskih stilov PLK, ki je v vzhodnoevropskem in slovenskem jezikoslovju in stilistiki 20. stoletja postavil temelje razumevanja jezikovne razslojenosti, je osnovno stilistično raziskovanje povezano

1 »Stilistika je študij načinov, po katerih je ustvarjen pomen v leposlovnih, pa tudi drugih vrstah besedil. /.../ Stilistika je pogosto razumljena kot jezikoslovni pristop k leposlovju – kar je razumljivo, saj je bila večina stilistične pozornosti do sedaj posvečena leposlovnim besedilom.«

z možnostjo izbire jezikovnih sredstev, da bi dosegli sporočanje namen, bodisi pričakovano/neopazno/nezaznamovano bodisi nepričakovano/opazno/zaznamovano (kar PLK definira s pojmom jezikovne rabe kot avtomatizirane oziroma aktualizirane). Po Akhmanovi (1976) jezikoslovno stilistiko zanima tista vrednost, ki je jezikovnemu sredstvu dodana ob denotativnem pomenu, torej konotativni pomen, ki ga vsebuje inherentno zaznamovani leksem ob denotativnem pomenu ali adherentno s priklicem in v kontekstu ustvarjene dodane vrednosti jezikovnih sredstev.<sup>2</sup> Jezikovne enote so deli sporočanje sistema in njihova sporočanje dodana vloga je po Akhmanovi predmet lingvostilistike. Zanimanje jezikoslovne stilistike sega danes dlje in zajema vsa besedila in diskurze, medtem ko Akhmanova pozornost posveča leposlovju in poetski funkciji ter sinonimiji kot pomembni kategoriji stilističnega raziskovanja.

Slovenska slovnica (Toporišič 2000: 13 in nasl.) jezikovno razslojenost prikazuje s socialno, funkcijsko, prenosniško, časovno in mernostno zvrstnostjo. Ta pogled je razviden tudi v drugih slovenskih jezikovnih priročnikih, kot sta Slovenski pravopis (SP) in Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). V sodobnosti se s stilistiko prekrivajo besediloslovne, žanrske in diskurzivne teorije, ki z novih vidikov, predvsem pa z drugimi koncepti in poimenovanji razpoznavajo jezikovno variantnost ter širijo stilistična spoznanja v postrukturalistični, diskurzni stilistiki, ki tej variantnosti iščejo nove metode ter tudi sistematike in tipologije, predvsem v t. i. diskurzni tipih, ki presegajo meje tradicionalne klasifikacije funkcijskih stilov oz. zvrsti (prim. Katnić-Bakaršič 2007: 68).

V postmoderni je tovrstno klasificiranje še posebej težavno, pa tudi problematično (prim. Kalin Golob 2013). Ko na primer Cook (2001: 33, 39) razpravlja o oglasih, jih označuje kot parazitski diskurz, saj si iz drugih žanrov in posameznih besedil sposojajo toliko značilnosti, da jim grozi, da ne bodo imeli svoje stilne identitete. Opozarja, da oznake parazitski ne smemo jemati slabšalno, saj številni postmoderni diskurzi kažejo enake spremembe, gre za brikolaž žanrov, zvrsti, »jezikov«. Zato številnih sodobnih besedil ni več mogoče analizirati in opisovati s pomočjo nekoč veljavnih opozicij: estetsko – utilitarno; umetnostno – neumetnostno; dejstveno – umišljeno, pravilno – napačno ali visoko – nizko (Čmejková 2000: 26). V tovrstnem raziskovanju ni prostora za spraševanje, kje so meje

2 Tako izhodišče je seveda mogoče le ob predpostavki strukturalnega pomenoslovja, ki leksikalni pomen ločuje na denotativni in konotativni pomen. Pri nas to ločnico postavlja znotraj slovenskega leksikalnega pomenoslovja Vidovič Muha (2000: 45–110), ki za jedro slovarskega pomena določa denotativni pomen: »Denotativni pomen določa dejstvo, da leksem kot jezikovni znak izraža odslikavo (predstavo) spoznavnega objekta, ne da bi spoznavni subjekt (človek) kakorkoli vplival, se pravi po lastni presoji modificiral to odslikavo, npr. čustveno vrednotil, uporabil možnost stilizacije idr.« (ibid.: 46). Medtem ko naj bi s konotativnim pomenom človek po lastni presoji modificiral spoznavni objekt, tako da je za tovrstne lekseme značilna »dvojna pomenška obremenitev: ob načeloma obveznem denotativnem pomenu izražajo še konotativni pomen ...« (ibid.: 97). Medtem ko Vidovič Muha adherentno konotativnost razume omejeno v slovarskem smislu in jo pripisuje nepravim pomenom posameznih leksemov, pa je Akhmanova adherentno zaznamovanost razumela širše v smislu sobesedilnega stilnega učinkovanja, torej ne kot razmerje med besedami oz. njihovimi pomeni, ampak kot »odnos med stvarmi«, ki je ustvarjen v ko(n)tekstu (Akhmanova 1976: 46).

sprejemljivosti mešanja jezikovnih sistemov in žanrov, ampak moramo te sisteme na sodobnih besedilih in žanrih najprej poglobljeno raziskati ter pri tem kakršnokoli metodološko utemeljeno klasificiranje in tipologije razumeti le kot pomoč in »solidni temelj za boljše razumevanje stila, diskurza in jezika nasploh« (Katnić-Bakaršič 2007: 71).

V ospredju razmislekov za nove poglede na diskurzivne prakse je opis jezikovne rabe v njih. Na podlagi velike količine podatkov, kar omogoča korpusni pristop, lahko s kombinacijo kvantitativne in kvalitativne metodologije razpoznavamo pogostejše in običajne ter redkejše oz. neobičajne rabe znotraj posameznih diskurzov ter na tej podlagi izdelamo opis, ki identificira te rabe in njihove tendence ter tako daje usmeritev tudi za njihov morebitni leksikografski opis.

Stilistika je v svojem raziskovanju prešla saussurjevsko dihotomijo jezikovni sistem (langue) – jezikovna raba (parole) oz. chomskyjansko delitev na kompetenco in performanco ter prav s stilom nazorno prikazala, da obstajajo pojavi med langue in parole, »ali še natančneje: ki so oboje« (Hoffmanová 1997: 151). Številni avtorji (Michel, Jedlička, Hausenblas, nav. po Hoffmanová 1997: 151–152) to vmesnost razumejo kot sistemske jezikovne pojave, katerih stilna raznolikost izhaja iz jezikovnega sistema (naglasne oblike, oblikoslovne različice ipd.), a so kot stilno opazna kategorija realizirani šele v konkretnem jezikovnem pojavu, v katerem jih lahko analiziramo.<sup>3</sup> Pri tem izgublajo izpred oči vse »nesistemske« jezikovne pojave v jezikovni rabi, ki jih danes natančneje definirajo k diskurzu usmerjene raziskave. Ali s Koroščevimi besedami (1998: 8), ko definicijo stila postavlja s šestih vidikov: stil je mogoče opazovati le na ravni jezikovne rabe, rezultata jezikovne dejavnosti, tj. v sporočilu, komunikatu.

Pogledi na stil in stilistično raziskovanje se enako kompleksno kažejo tudi v leksikografiji. Deloma na to vplivajo razlike med zahodnim in vzhodnim pojmom stila. Pri prvem je bil dolgo v ospredju stil kot atribut avtorskega, individualnega stila, kar je povezano z usmerjenostjo k raziskovanju leposlovnih besedil, pri drugem je bistvene premike pri teoretskem razmisleku postavljaj PLK s funkcijskimi stili kot objektiviziranimi področji jezikovne rabe, torej razumevanje interindividualnega stila, pri nas s Toporišičem poimenovanega kot funkcijska in druge jezikovne zvrsti. Danes se je z novimi metodami in pretokom znanja v jezikoslovju zahodni in vzhodni svet zbližal, stilistika in pogledi na jezikovno variantnost pa lahko veliko pridobijo z dostopnostjo velikega vzorca besedil v elektronskih besedilnih korpusih posameznih jezikov, ki lahko variantnost raziskujejo deloma avtomatizirano, statistično podprto glede na notranjo gradivno členjenost (različne vrste besedil, čas, prenosnik, tema ipd.) ter v kombinaciji s tipično sobesedilno pojavnostjo.

3 V tem smislu gl. npr. za slovensko besedotvorje Logar (2006).

## 2 STILISTIKA IN LEKSIKOGRAFIJA

Razlikovanje med pogledi, predvsem pa različna leksikografska in jezikovnostilna tradicija ter različna poimenovanja in z njimi koncepti posameznih jezikovnih variant in rab tudi danes odpirajo vprašanja leksikografskemu delu. Treba je namreč pretresti jezikovno raznolikost v dobi, ko klasične, velikokrat jezikovni didaktiki prilagojene modele jezikovnih plasti/zvrsti/registrov vedno bolj zamenjujejo kompleksni pogledi na diskurz in njegovo stilistiko (prim. Hoffmanová 1997: 174–175; Katnić-Bakaršič 2007: 59), govornim in pisanim besedilom so se pridružili še hiperteksti, omogočeni z novimi tehnologijami konca 20. in začetka 21. stoletja z vso zapletenostjo hibridnih jezikovnih podsistemov sodobnega časa.

Leksikografski pogledi na jezikovne različice, ki izhajajo iz tipov besedišča, zajetih v slovarsko obravnavo, so odvisni od jezikoslovnih teorij, vplivajočih na slovarsko delo, od vrste slovarja in njegovega uporabnika, njim je treba jezikovno variantnost uslovirati in jo kar se da nazorno predstaviti. Slovarji so za ta namen kot standardne, čeprav ne edine možne, sprejeli oznake oz. kvalifikatorje, ki kažejo »da je dana leksikalna enota stilno označena, strokovna ali časovno opazna« (Žmigrodzki 2010: 12).

Namene in tipe tovrstnega označevanja leksikografski teoretiki in praktiki razumejo različno. Praktični vodič leksikografije (Sterkenburg 2003) razume npr. stilno oznako kot rabno oznako in kazalnik jezikovne enote, ki je »estetško razlikovalna« (ibid.: 415), rabo pa kot »način, po katerem je leksikografska enota običajno rabljena, da se opomeni časovno, krajevno, stilno, registrsko itd.« (ibid.: 418). Malmgren (2009: 98) stilne in druge rabne oznake definira kot odklone od »običajne« ali neoznačene leksike in za švedske enojezične slovarje navaja, da je oznaka uporabljena, če je beseda ali njen pomen nefrekventna, pogovorna, žaljiva, formalna, starinska ali omejena na regionalne različice: »Stilne in rabne oznake lahko razumemo kot opozorila pri tvorjenju besedil. Zelo pomembno je, da uporabnike opozorimo, da je beseda lahko žaljiva« (ibid.).

Slovar leksikografije (Hartmann in James 1998) ob definiciji stilne oznake (angl. *style label*) kot oznake za stilno raven leksema v slovarju dobro ponazarja zapletenost leksikografije in stilnega označevanja: »Stil je notorično težko opredeliti in slovarji so imeli težave z označevanjem vidikov jezikovne rabe z enotno stilno oznako. (Je 'pogovorno' lastnost stila ali stopnje formalnost ali celo družbenega statusa?).«

Atkins in Rundell (2008: 183) skicirata tipe besedišča, ki jih slovarji vsebujejo, glede na področja, regije, narečja, register, stil, čas, sleng in žargon, odnos, žaljiva poimenovanja. V opisu posameznih tipov in njihovih uresničitev (ibid.: 184–186) je očitno, da večina teh tipov vsebuje stilistične informacije v širšem pomenu besede (leksika glede na izbor formalnega ali neformalnega registra,

nekateri k najmanjši stopnji formalnosti prištevajo tudi žargon in sleng; literarne, birokratske, novinarske in druge stile; časovno opazno leksiko (arhaične, historične, nove); leksiko, ki kaže (ne)naklonjenost do predmeta govora (odnos); žaljive izraze, povezane s politično korektnostjo, tabuje, kletvice ipd.). Avtorja ugotavljata, da pri naboru oznak za posamezne tipe besedišča ni ustaljenih standardov, ni absolutnih vrednosti na lestvici, ampak se o njih odloča vsakokratni leksikografski kolektiv glede na tip slovarja in uporabnike (ibid.: 185, 186).

Klasični tiskani slovarji torej tipe besedišča označujejo z oznakami, ki jih slovarji navajajo in/ali razlagajo v uvodu v slovar ter v slovarju postavljajo običajno predpomenski del iztočnice. Enako ravnaajo tudi nekateri modernejši slovarji. Poljski akademski slovar je npr. za oznake analiziral prakso v predhodnih poljskih slovarjih in se na tej podlagi »odločil za najboljšo prakso«. Kot pravilo so oznake postavljene pred pomensko definicijo (Žmigrodzki 2010: 19). V sodobni s korpusi podprti leksikografiji pa so se možnosti označevanja spremenile, neomejenost s prostorom na papirju omogoča enostavnejše ponazoritve jezikovne variantnosti, ne le učenih in nerazumljivih okrajšav kvalifikatorjev, predvsem pa je analiziranje dejanske jezikovne rabe postalo objektivizirano zaradi ogromne količine jezikovnih podatkov, ki jih je mogoče s korpusi pridobiti in razčleniti (več o tem Kosem 2015a).

## 2.1 Oznake v slovenskih slovarjih: od Pleteršnika do druge izdaje SSKJ

Že Pleteršnikov slovar vsebuje 183 »kratic«,<sup>4</sup> ki med številnimi področnimi, slovničnimi in takimi, ki kažejo na jezikovni izvor leksema, navajajo tudi take, ki kažejo stilne posebnosti (figurativno in preneseno, ironično, zaničljivo). Nekatere izmed njih je Šolar uporabil v poskusni redakciji oz. elaboratu za slovar slovenskega knjižnega jezika (1951, nav. po. Suhadolnik 1997: 562–564) ob delu za slovar slovenskega knjižnega jezika: »V elaboratu so uporabljene slovnične, avtorske, terminološke ipd. oznake (kvalifikatorji), po večini v obliki krajšav /.../ Nekaj vrednostnih in zvrstnih oznak je prevzel iz Pleteršnikovega slovarja (*glavanja* zaničlj., *glavinar* psovka), drugačnih oz. novih ni /.../ Vsega skupaj je v elaboratu nekaj nad 200 različnih oznak, uporabljenih ok. 570-krat.«

Ob poskusnem snopiču in po izidu prve knjige SSKJ (Pogorelec 1964a; Novak 1963; Košmrlj in Müller 1972; Müller 1996; 2009) so bila vprašanja v zvezi z oznakami »osrednje in verjetno najbolj tehtno področje slovenskih kritik v zvezi s slovarjem« (Müller 2009: 18). In čeprav so kvalifikatorji po Müllerju (ibid.) temeljna kvaliteta SSKJ, je »vendar potrebna sistemske in distribucijske preureditve in prevetritve. Kritiki so se ustavljali zlasti ob kvalifikatorjih publicistično, ekspresivno, knjižno, pesniško.«

<sup>4</sup> [http://bos.zrc-sazu.si/c/PL/seznam\\_krajsav.html](http://bos.zrc-sazu.si/c/PL/seznam_krajsav.html) (dostop 4. 8. 2015).



Osnovna težava kvalificiranja, kot jo ob poskusnem snopiču ugotavlja Breda Pogorelec (1964: 237), je premalo enotna in premalo trdna teoretična zasnova slovarja, ki bi tudi glede kvalificiranja morala postaviti jasno točko »od besed, njihovih zvez in pomenov, ki so v standardnem knjižnem jeziku<sup>5</sup> nevtralni, ki tvorijo nevtralno plast knjižnega jezika (osnova slovarja), do besede, ki kakorkoli niso nevtralne: najprej do tistih, ki izražajo določene pomenske odtenke emotivne narave na standardni ravnini (ekspresivno z razvejanostjo pomenov), nato pa do tako imenovanega privzdignjenega jezika v eni smeri, v drugi smeri pa do stilno nižjih plasti (tudi vulgarno).«

Kljub temu, da je SSKJ po kritikah poskusnega snopiča dopolnil kvalifikatorje in razdrobil čustvenostne oznake, je ostalo veliko nerazrešenih mest pri posameznih ekspresivnih (pogosto je bila kritike deležna splošna oznaka *ekspr.*), časovnih in frekvenčnih (nejasnost gradiva za ugotavljanje frekvence, nenatančnost teh oznak glede na počasno izhajanje SSKJ, nejasno ločevanje med *zastarelim* in *starinskim*) in zvrstnih oznakah (*publicistično*, *pisarniško*), ki so brez pravih kriterijev tako označevale leksiko v smislu jezikovne kritike, ne pa stilne umeščenosti (prim. Vidovič Muha 2009: 21; Humar 2009: 66).

Enako prakso nadaljuje tudi SSKJ 2, ki oznak iz SSKJ ne spreminja bistveno, s *publ.* denimo še vedno označuje jezikovno in stilno šibke ubeseditve, torej normativnost, ne pa za poročevalska besedila tipične leksikalne enote, kar bi sodilo v takratni koncept informativno-normativnega slovarja (prim. Kalin Golob 2015). Skupine oznak so v obeh slovarjih ostale enake, posamezne manjše spremembe so le pri preimenovanju stilno-plastnih v stilno-zvrstne kvalifikatorje, ni več frekvenčnih oznak (*raba narašča*, *raba peša*, *redko*), različni so posamezni zgledi in definicija žargonizmov (prim. Ahlin et al. 2014). Bolj kot oznake same na sebi pa ostaja problematično izhodišče označevanja in razumevanje knjižnega jezika v povsem drugačnih jezikovnih okoliščinah sodobnega časa (več o tem v prispevku Gorjanc et al. 2015).

## 2.2 Predlogi za označevanje jezikovne variantnosti v novem slovarju slovenskega jezika

Ob slovaropisni tradiciji, ki jo je postavil SSKJ ter jo kljub pomanjkljivostim nadaljuje in hkrati ruši SSKJ 2 (prim. Ahlin et al. 2014; Krek 2014), je za nadaljnji razmislek o kvalificiranju leksike treba umestiti tudi predloga, ki sta nastala v

5 Čeprav danes take sintagme v jezikoslovlju ne najdemo več, ampak bodisi knjižni bodisi standardni jezik, je raba Pogorelčeve razumljiva v obdobju, ko se je teorija knjižnega jezika pod vplivom češkega jezikoslovlja šele uveljavljala ob delu za slovar, medtem ko je v zahodnem jezikoslovlju za isti pojem v rabi izraz standardni jezik. V nadaljnjih objavah Pogorelec uporablja poimenovanje knjižni jezik.



prizadevanju za nastanek novega slovarja slovenskega jezika, to sta Predlog za izdelavo Slovarja sodobnega slovenskega jezika (Predlog SSSJ, Krek et al. 2013b), ki je bil prvič javno predstavljen maja 2013, in Osnutek koncepta novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (NSSKJ, Gliha komac et al. 2015), ki je bil predstavljen marca 2015.

Predlog SSSJ navaja (str. 34), da dobi uporabnik prek oznak »osnovno informacijo o tem, v kakšnem kontekstu se beseda običajno rabi in kako učinkuje v realni komunikaciji«. Predvidene so naslednje oznake (str. 94, 95): področne (raba, omejena na določeno strokovno področje), diskurzne ali kontekstualne (omejitev na tipične sporočanje situacije, besedilne tipe ali diskurze), slovnične, stilne (te so registrske in konotacijske), pragmatične in časovne. Novost predloga je ob spremembi tipov oznak tudi razmislek o smiselnosti klasičnih oznak oz. njihovem nadomeščanju z razlagami v pomenskem opisu besede oz. z vizualizacijo, ki jo omogoča spletna oblika slovarja (str. 34, 93–96).

Jasno je, da Predlog SSSJ izhaja iz odmika od zvrstnega modela, ki pa je v 60. letih ob delu za SSKJ pomnil enako pomemben, tako rekoč revolucionaren odstop od dotedanjega pogleda na jezik, jezikoslovje in znotraj tega jezikovno razslojenost, kot razmislek avtorjev Predloga SSSJ. Če je takrat ničto točko za raziskovanje zaznamovanosti predstavljala nevtralna stilna plast knjižnega (pisnega) jezika, danes iskanje ničte točke ob izhodiščih predloga za t. i. komunikacijsko-informativni slovar (Gantar 2015) ni več tako enostavno. Kot smiselna se kaže misel Marka Stabeja (2015c) v gradivu za eno izmed stilističnih srečanj:

Morda bi lahko za izhodišče privzeli domnevo, da pojmovanje *knjižnojezikovne* (ali *standardnojezikovne*, na tem mestu je vseeno) *nevtralnosti* zajema predvsem morfonološko in morfosintaktično raven opredeljevanja besedišča. Na ravni besedilne oz. diskurzivne vloge besedišča pa vsesplošna nevtralnost, odvezana sleherne stilistične ali pragmatične vloge tako rekoč ne obstaja. Empirično pa seveda obstaja običajnost (standardnost v statističnem pomenu) oz. neobičajnost rabe leksike v posameznih diskurzih (pa še to je le približek povprečja); to običajnost lahko pretvorimo v usmerjevalno označevanje primernosti oz. neprimernosti določene leksike za določene diskurze. Če to domnevo privzamemo kot izhodišče, moramo imeti za označevanje oz. neoznačevanje leksike a) podatke o diskurzih in b) izdelano njihovo delovno razvrstitev oz. taksonomijo.

V Osnutku koncepta NSSKJ so kvalificiranju besedišča namenjene strani 62 do 70. Predlog ločuje štiri vrste oznak: slovnične oznake, slovnična pojasnila, kvalifikatorje in kvalifikatorska pojasnila (str. 62). Kvalifikatorji in kvalifikatorska pojasnila rešujejo socialno, funkcijskozvrstno in stilno raznovrstnost leksike (str. 64): »Predlagamo torej naslednjo tipologijo kvalificiranja: socialnozvrstni,

funkcijskozvrstni, ekspresivni, časovni in normativni kvalifikatorji ter kvalifikatorska pojasnila.«

Na str. 66 je podrobneje pojasnjeno:

Leksikalne enote, njihovi pomeni in podpomeni, ki se pojavljajo npr. zlasti v publicističnih, poslovno-uradovnih ali umetnostnih besedilih, so označeni z opisnim kvalifikatorskim pojasnilom, npr. v poslovno-uradovnih besedilih, v publicističnih besedilih, v umetnostnih besedilih. Kadar jim je mogoče pripisati točno določene tipske oznake, jih čim bolj natančno opredelimo, npr. v publicističnih besedilih s področja glasbe oz. v reportažah, v poeziji, v oglasnih besedilih ipd. Če se bo pri urejanju oz. redigiranju gradiva izkazalo za relevantno, bomo za tovrstne leksikalne enote, njihove pomene in podpomene uvedli samostojne kvalifikatorje, tj. poslovno-uradovno (posl.-urad.), publicistično (publ.), umetnostno (umetnostn.).

V Tabeli 1 je prikazana primerjava med različnimi tipi kvalifikatorjev v inštitutskih slovarjih s knjižnojezikovnim izhodiščem.

**Tabela 1: Skupine kvalifikatorjev v SSKJ, SSKJ 2 in NSSKJ.**

SSKJ 2	SSKJ 2	NSSKJ
slovnični	slovnični	slovnični
pomenski	pomenski	
terminološki	terminološki	znotraj funkcijskozvrstnih
stilno-plastni	stilno-zvrstni	socialno-, funkcijskozv.
ekspresivni	ekspresivni	ekspresivni
časovno-frekvenčni	časovno-frekvenčni	časovni
posebni normativni	posebni normativni	normativni

NSSKJ sicer pri posameznih vrstah kvalifikatorjev želi izboljšati nekatere oznake, npr. *knjižno* v *ozko knjižno* (uporabnik je težko doumel pomen oznake *knjižno* v SSKJ), ukinja *zastarelo* in navaja *le starinsko* (v SSKJ je bila težko določljiva razlika med obema), deloma uvaja tudi kvalifikatorske opise v smislu žanrske (besedilno-vrstne) oznake in kombinacijo kvalifikatorja s kvalifikatorsko oznako, kot navaja že Predlog SSSJ. Kvalifikatorja *žargonsko* ni več med socialnozvrstnim oznakami, nadomestila (?) ga je oznaka za *sleng*. Hkrati pa NSSKJ nadaljuje prakso SSKJ in pri socialni zvrstnosti navaja niz oznak, ki se zdijo s stališča uporabnika preveč strokovne, da bi lahko brez težav razumel posamezne variante. Praksa tujejezičnih slovarjev, ki navajajo v okviru registrskih oznak nekaj stopenj formalnosti, običajno vsaj tri (Atkins in Rundell 2008: 185: običajno ena bolj formalna od nezaznamovane, in dve bolj neformalni, npr. *neformalno*, zelo *neformalno*), se zdi

zato s stališča uporabnika boljša. Pri ekspresivnih kvalifikatorjih še vedno ostaja kvalifikator *ironično*, ki je problematičen, saj je ironija po definiciji ustvarjena v kontekstu, zato ni inherentna leksikalni enoti, kot bi se zdelo po načinu kvalificiranja (npr. str. 67: *cvetka*, *idila*, ki ju NSSKJ navaja kot zgled za kvalifikator *ironično* in kvalificira pomen konkretne rabe, ne pa izraza kot takega. Seveda nista ironični sami po sebi, ampak le v kontekstu, iz katerega je jasno, da tvorec misli prav nasprotno od izrečenega oz. zapisanega).

V NSSKJ je tako deloma razvidno odzivanje na nekatere kritike kvalificiranja v SSKJ, večinoma pa je ohranjen koncept jezikovne zvrstnosti, kot ga je postavilo češko jezikoslovje in sprejelo slovensko v 60. letih 20. stoletja. Razumevanje kvalifikatorjev še vedno predpostavlja zelo poučenega uporabnika slovarja, ki si bo vzel čas in najprej preštudiral uvodne razlage o njihovem pomenu (prim. razdelek o slovarskih uporabnikih v tej monografiji). Modernejše pristope želi uvajati s kvalifikatorskimi pojasnili, a so v konceptu vidne zadrege pri njihovi konkretni domišljenosti.

### 3 OZNAČEVANJE VARIANTNOSTI JEZIKOVNE RABE V SLOVARJU SODOBNEGA SLOVENSKEGA JEZIKA: OD PREDLOGA K REALIZACIJI

Označevanje variantnosti jezikovne rabe, kot ga prikazujemo v nadaljevanju, temelji na zasnovi slovarja in še prej slovarske baze, ki v izhodišče slovarskega opisa za razliko od SSKJ-jeve informativne normativnosti postavlja komunikacijsko oz. sporočanje informativnost. Prvi poskus v tej smeri, ki se oddaljuje od knjižnojezikovnega izhodišča kvalificiranja slovenske leksike, je bil izveden že v času izdelave Leksikalne baze za slovenščino (LBS)<sup>6</sup> v okviru projekta Sporazumevanje v slovenskem jeziku, seznam oznak, njihova vrednost in možnosti, ki jih pri prenosu v slovar predstavlja spletna zasnova, pa so bile nato predstavljene tudi v Predlogu za SSSJ (Krek et al. 2013b). Strategije, ki bi leksikografom omogočile konsistentne, jasne in enotne odločitve v zvezi s kvalificiranjem variantnosti jezikovne rabe, v času izdelave LBS niso bile dokončno izdelane, saj je bil temeljni namen LBS na konkretnem gradivu šele preizkusiti opise jezikovne rabe, ki bi izhajali iz analize velike količine besedil in bi temeljili na orodjih, s katerimi je mogoče prepoznavati regularnosti in posebnosti ne samo na ravni skladijskega vzorčenja, ampak tudi na ravni stilnega in vrednotenjskega potenciala, ki si ga deli jezikovna skupnost kot celota oz. ki prihaja na površje v določenih besedilnih tipih, žanrih in diskurzih. Začeni tako rekoč z ničte točke, je bila ena od temeljnih nalog pri izdelavi LBS tako tudi premislek, kako kvalifikacijo leksike z zgoraj omenjenih vidikov uspešno postaviti v okolje, v katerem se je s SSKJ vzpostavila in zakoreninila knjižnojezikovna zvrstna

<sup>6</sup> Več na <http://www.slovenscina.eu/projekt> (dostop 3. 8. 2015).

kvalifikacija, temelječa na spoznanjih PLK. Ta kvalifikacija je bila kljub nekaterim šibkim točkam in kritikam namreč v SSKJ dosledno izpeljana, hkrati pa je našla svoje mesto tudi v šolskih učbenikih in drugih jezikovnih priročnikih (slovnica, pravopis). Zavedajoč se zakoreninjenosti tradicije zvrstnega označevanja in posledično navajenosti slovarskih uporabnikov na sistem SSKJ-jevih kvalifikatorjev na eni strani in nujne neuspešnosti prenosa knjižnojezikovnega izhodišča na sodobno korpusno gradivo, smo pri izdelavi LBS besede, zveze in pomena označevali glede na različne okoliščine sporočanja, predvsem glede na doseganje stilnega učinka v sporočanjski situaciji ter glede na lastnosti in posebnosti diskurza, zlasti ko je ta omejen na določeno področje, interesno skupino ipd. Poleg tega pa še glede na vrednotenje vsebine in udeležencev v sporočanju ter glede na sporočanjski učinek besede, zveze ali pomena. Za razliko od SSKJ nam je edini jezikovni filter pri vključevanju v slovar predstavljala relevantnost jezikovne rabe (dejstvo, da se beseda/pomen dejansko uporablja), pri opisu in kvalifikaciji pa analiza večjega števila jezikovnih situacij, v katerih se beseda oz. njen pomen uporablja.

Da bi bilo mogoče ugotoviti, v katerih primerih se določena raba uveljavlja in je na ravni jezikovne skupnosti prepoznana kot stilno, časovno, vrednotenjsko ali kako drugače specifična, ter izdelati konsistenten način označevanja, je bilo najprej treba izhodiščne premisleke, načine označevanja ter ubeseditve posameznih oznak preizkusiti na določeni količini besedišča. Ta del je bil, kot rečeno, dejansko opravljen pri izdelavi LBS in načelno povzet v Predlogu za SSSJ, na tem mestu pa želimo osnovna izhodišča dopolniti ter jih nadgraditi s konkretnimi slovarskimi rešitvami. Pri tem se osredotočamo na označevanje kontekstualne in diskurzno specifične ter stilno opazne rabe.

Izhodišče pri označevanju in kvalificiranju leksike nam predstavlja že omenjeni premik od določanja zaznamovanosti v smislu ustrezno – neustrezno k prepoznavanju komunikacijskega učinka pri rabi določene besede oz. njenega pomena v besedilu. Pri določanju načina označevanja in pri umeščanju informacije o rabi v zgradbo geselskega članka smo upoštevali naslednje možnosti:

1. Uvrščanje informacije o jezikovni rabi, v tiskanih slovarjih tradicionalno vezane zgolj na oznako oz. kvalifikator/kvalifikatorsko pojasnilo, v različne segmente geselskega članka, in sicer:
  - a) **v oznako** na ravni iztočnice ali pomena, pri čemer so različni tipi oznak v spletni vizualizaciji lahko prikazani na različne načine, npr. z razporeditvijo na zaslonu, z različnimi barvami, fonty ipd., npr.
    - za označevanje tipičnega (pomenskega) konteksta oz. vezanosti na določeno tematiko (t. i. kontekstualne oznake):

**izsušen**

1 ki ima premalo vode; dehidriran

**o organizmu**

izsušena [sluznica, koža, polt]

izsušene [ustnice]

2 ki nima vode

**o vodnih virih**

izsušena [struga, puščava, zemlja, njiva]

izsušeno [močvirje, korito, jezero, blato]

- za označevanje vezanosti na tipične sporočanjejske situacije (diskurze) ali besedilne tipe (t. i. diskurzne oznake):<sup>7</sup>

**bobnati**

3 veliko govoriti

**v političnem kontekstu**

bobnati v [parlamentu, vladi]

**lajkati**

1 označiti z znakom za dvignjeni palec; všečkati

**v družbenih omrežjih**

- za označevanje vrednotenja ubesedene predmetnosti (t. i. stilne oz. konotacijske oznake):

**dedek**

1 oče matere ali očeta

1.1 začetnik

1.2 starec

**izraža naklonjenost***Neki stari dedek naju napoti v hotel.**V hišici je živel star dedek z dolgo belo brado.*

- za označevanje rabe nekaterih besed s pomensko vlogo poudarjanja, in sicer lastnosti ali količine, vsebovane v besedi, na katero se poudarek nanaša (t. i. konotacijske oznake):

**gladko**

1 brez težav; z lahkoto

**za izražanje poudarka***Trebanjci, ki so doma gladko ugnali Koprčane.**»Če bi se hotela prijaviti na agenciji za manekenke in modele, bi me gladko zavrnili,« pravi Twiggy.*

<sup>7</sup> Za ta tip označevanja je značilna tanka meja prehajanja med rabo v določenih prepoznavnih diskurzih in področno oz. terminološko vezanostjo izraza ali njegovega pomena. Zato se zdi ohranjanje pretočnosti med obema tipoma označevanja, ne da bi se leksikograf moral odločiti le za en ali drugi tip oznake (tj. med področno in diskurzno), rešitev, ki se približuje realnosti jezikovnih situacij in ne teži k metaslovarski uniformnosti. Pomembneje se zdi na drugi strani ločevanje med načinom ubeseditve dogodkov in stanj, povezanih s posameznim področjem, npr. v medijih, in leksiko, značilno za posamezno področje. V mislih imamo predvsem tipične razaktualizirane lekseme, ki ubesedujejo športne, politične, gospodarske vsebine in sodijo v novinarski diskurz, pa tudi tipične poročevalske avtomatizme (prim. Kalin Golob 2015).

- za označevanje sporočanjških situacij, ki jih določa družbeni status udeležencev in jezikovne konvencije (t. i. registrske oznake):

**tip**

3 moški

**v sproščeni neformalni komunikaciji***Njej se je zdel tip ful luškan.**Tip je absolutno nor.*

- za označevanje rabe besede oz. pomena, ki ga ta dobi zlasti v govornjeni komunikaciji, kamor štejemo tudi izraze v vlogi besedilnih povezovalcev (npr. *mimogrede*), vzklike z besedilno modifikacijsko vrednostjo (*Fant!*), rabo pomena med govornici določene generacijske pripadnosti ipd. (t. i. registrske oznake):

**Fant! | Fant moj!**

zlasti v govoru

**izraža poudarek ali presenečenje***Fant, kako je tečen!**Fant, kako so si nas privoščili.***keš**

denar, zlasti gotovina

**neformalno; zlasti v komunikaciji mladih***On ma sigurno dost keša, sam ga skriva na računih v tujini zarad davkov**»Našla si bom novo službo za ful keša!«**Ronaldo je eden izmed največjih, pa ne zato ker ma hud auto pa ful keša, ampak zato ker je pač dober.*

- b) v **indikator**, ki predstavlja poleg razlage samostojno pomensko informacijo, razvidno že na ravni pomenske členitve. Za to možnost se odločamo npr. pri opredeljevanju vezanosti posamezne besede ali pomena na določeno predmetnost ali tematiko (t. i. kontekstalne/diskurzne oznake), ko bi se informacija iz indikatorja v oznaki le ponovila. Tak način omogoča označevanje posameznih pomenov že na ravni pomenskega menija, kar pomeni, da ostaja oznaka, vključena v indikator, uporabniku skrita, ohranja pa se na ravni slovarske baze (gl. spodaj tč. 2), s čimer omogočimo iskanje po različnih tipih oznak tudi v primeru, ko te v slovarju niso neposredno razvidne:

**koalicija**

1 zveza

1.1 o političnih strankah

1.2 o državah

}

```
<indikator><oznaka tip="kontekst">o
političnih strankah</oznaka></indikator>
<indikator><oznaka tip="kontekst">o
državah</oznaka></indikator>
```

Kvalifikacijo besede ali pomena lahko vključimo v indikator tudi v primerih, ko želimo že na tej ravni opozoriti na pragmatične sestavine pomena (t. i. pragmatične oznake):

**fasati jih | Bi jih rad fasal?!  
kot grožnja  
zelo grobo**

<indikator><oznaka tip="pragmatika">**kot grožnja**</oznaka></indikator>

*A bi jih rad fasal?« je zdaj zarjovel Semi in to tako, da je Domna in moža odneslo po rumeni opečnati cesti.  
Pa kaj ta kmet bi jih rad fasal na gobec!?*

c) **v izpostavljeni del razlage**, zlasti npr.

- za označevanje kulturnih, zgodovinskih ali družbeno-političnih okoliščin, znotraj katerih se uporablja določena beseda, njen pomen ali zveza (t. i. kontekstualne oznake):

### **ikona**

2 religiozna slika

**v vzhodnoevropski in ruski pravoslavni cerkvi religiozna podoba ali slika**

### **Veliki/veliki brat | Veliki brat te opazuje!**

**po romanu G. Orwella »1984« izraža popoln nadzor države ali ustanove nad posamezniki**

- za označevanje stilne vrednosti pomena besed in zvez, ki izhajajo iz govorečevega vrednotenja ubesedene predmetnosti. Vrsto označenosti lahko v grobem ločimo na tako s pozitivnim (t. i. stilne oznake) in tako z negativnim vrednotenjem, npr.:

### **potrošno blago**

**z neodobravanjem ljudi, dejavnost ali predmeti, ki se obravnavajo kot nekakovostni in hitro pokvarljivi**

### **lisjak**

2 zviti, prebrisan moški

**v pozitivnem, hudomušnem smislu**

*Kako blizu resnice je, da bi trenerski lisjak iz štajerske metropole prevzel vodenje še tretjega prekmurskega prvotligaša?*

*Naš puščavski lisjak oziroma motorist Miran Stanovnik je pri 46 letih postal očka*

č) **v razlago**, zlasti za označevanje pragmatičnih elementov pomena ali frazeološke enote, npr.

### **izplavati**

3 postati opazen, javen

če rečemo, da neka skrita in navadno neprijetna DEJSTVA izplavajo na POVRŠJE, želimo povedati, da postanejo javna in je mogoče o njih kritično razpravljati

*Skoraj vsako leto, največkrat v Mladini, izplavajo na površje nove podrobnosti.*



*Prijateljev primer je brž utonil v policijskih fasciklih nerešenih zadev, Podobnikov pa izplaval na prve strani dnevnega časopisja.*

### **jokati in cviliti**

če rečemo, da kdo joka in cvili, želimo povedati, da se pritožuje in tarna, navadno zaradi nepomembnih stvari ali takrat, ko je za ukrepanje že prepozno

*Navkljub temu zakonu boste volitve izgubili, in takrat ko boste vi v opoziciji, boste hudičevo na glas jokali in cvilili, kaj smo naredili.*

*Dokler so vam "dajali" iz njihove sklede "jesti in piti" ste bili tiho, sedaj ko naj bi vas odmaknili od svoje sklede in vam dali čisto svoj krožnik, pa jokate in cvilite.*

- Uvrščanje informacije o jezikovni rabi z upoštevanjem razmerja med slovarsko bazo in slovarjem, ki ustreza razmerju leksikograf – slovarski uporabnik in je pomembno z vidika poenotenja oznak in konsistentnosti ubeseditvev na eni in z vidika vzpostavitve različnih iskalnih možnosti na drugi strani. Poleg oznak v indikatorju, ki ostajajo na ravni slovarja skrite, vidne pa so v slovarski bazi (gl. zgoraj primere v b)), sodijo sem tudi oznake, ki so namenjene predvsem leksikografom in notranji ureditvi pomenov. V LBS smo v ta namen uporabljali oznako preneseno, ki napoveduje, da ob izhodiščnem pomenu obstaja še metaforični (tudi metonimični) pomen, ki je z izhodiščnim tako ali drugače asociativno povezan. Vsebuje torej določene pomenske lastnosti, ki omogočajo prevrednotenje pomenskih vsebin na način, da dobijo novo pomensko vrednost, npr.

#### **izvažati**

1 prodajati blago v tujino

1.1 prenašati značilnosti česa v druga okolja

#### **preneseno**

izvažati [demokracijo, stabilnost]

izvažati [terorizem]

- Uvrščanje informacije o jezikovni rabi v samostojne zavihke, zlasti v zavihke »Oblika« in »Norma« s podrobnejšo informacijo o standardiziranosti oz. nestandardiziranosti izraza, oblike ali (obliko)skladenjske rabe, ki je posredno tudi informacija o njihovi umeščenosti v kontekstu pisne standardne slovenščine. Primer takega prenosa sta npr. gesli *zajedavec* in *zajedalec*, kjer sta obe možnosti zapisa obravnavani v samostojnih geslih s potencialnimi razlikami na pomenski in kolokacijski ravni, v samostojnem zavihku pa je opozorjeno tudi na (ne)standardnost posamezne oblike.

Prikazani načini kvalificiranja leksike predstavljajo torej način označevanja variantnosti jezikovne rabe, ki se glede na predvideno zgradbo geselskega članka predstavljajo iz izpostavljenih opozoril v klasičnih oznakah tudi na raven drugih

elementov geselske zgradbe. S tem se informacija zlasti pri kontekstualno in besedilnotipsko pogojenih rabah ter znotraj različnih registrov in pragmatičnih elementov pomena zliva s pomenskimi opisi v različnih stopnjah (npr. kot izpostavljeni del razlage ali pa kar kot njen sestavni del) in vključuje v celovito slovarsko informacijo. Tabela 2 zgoraj s konkretnimi primeri prikazani sistem označevanja prikazuje še shematično in predstavlja izhodišče za oblikovanje navodil leksikografov, ki omogočajo pri izdelavi slovarja čim bolj enotne in konsistentne, a hkrati fleksibilne odločitve.

**Tabela 2: Označevanje variantnosti jezikovne rabe v predvidenih elementih geselske zgradbe**

Vrsta označevanja	Način in mesto informacije v geselski zgradbi					
	oznaka	oznaka v indikatorju	izpostavljeni del razlage	razlaga	Slovarska baza	Samostojni zavihek
<b>Kontekstualno pogojena raba</b>	v krščanstvu, zlasti v grški dramati ...	o človeku, o organizmu, o načrtih, o dogajanju in pojavih ...	(ikona) v <b>vzhodnoevropski in ruski pravoslavni cerkvi</b> <i>religiozna podoba ali slika</i> ; (kancler) npr. v Nemčiji in Avstriji <i>predsednik vlade</i>			
<b>Diskurzivno pogojena raba</b>	zlasti v športu, v političnem kontekstu, v novinarskem žargonu, v družbenih omrežjih ...	(sredinec) <b>v politiki</b> <i>pripadnik sredinske neskrajnostne politične opredelitve</i>				
<b>Besedilnotipsko pogojena raba</b>	v oglasnih besedilih, pogosto v malih oglasih, v kuharskih receptih ...					

Vrsta označevanja	Način in mesto informacije v geselski zgradbi					
<b>Konotacijska/stilna vrednost</b>	za izražanje poudarka, odklonilno, izraža prizadetost, izraža naklonjenost, slabšalno, navadno z neodobravanjem			(anonimen) neizrazit, pust <i>anonimen predmet ali okolje je neizrazit in brez lastnega značaja ali posebnosti</i>	prene-seno	
<b>Registrsko pogojena raba</b>	v sproščeni neformalni komunikaciji, v formalni komunikaciji in besedilih, zlasti v govoru, zlasti v komunikaciji mladih ...		(vila) <b>kot odraz premožnosti, statusa</b> lepa, razkošna hiša	(cviliti) <i>če rečemo, da glasbilo cvili, želimo povedati, da oddaja neprijeten zvok, navadno zato, ker kdo ne zna igrati</i>		
<b>Pragmatična sestavina pomena</b>	kot grožnja, grobo, navadno kot zmerljivka ...			(ohladi-tev) <i>upad navdušenja ali zanimanja, navadno zaradi neprijetnega dogodka</i>		
<b>Označenost z vidika normativne (ne) ustreznosti</b>						Zavihek Norma, Oblika

## ZAKLJUČEK

Proučevanje izraznih sredstev, ki pri nastanku besedila sodelujejo s svojo vrednotenjsko vlogo, je v zgodovini jezikoslovne teorije dolgo in že od nekdaj tudi sestavni del slovarske informacije. Sega od grške retorike prek osamosvojitve v samostojno disciplino – stilistiko – v 19. stoletju do različnih teoretičnih in metodoloških pristopov, zlasti strukturalizma, praškega funkcionalizma, pragmatične stilistike ter funkcijskega modela z usmeritvijo v družbene okoliščine in kontekstualne dejavnike, kot so register, spol in ideologija, vse do t. i. kritične stilistike, usmerjene v opisovanje, manj pa v tipologizacijo diskurzivnih praks. Prav na opisih komunikacijske vloge jezika, ki temeljijo na poststrukturalističnih modelih, kamor uvrščamo tudi korpusni model, se vzpostavlja težnja po izdelavi slovarskega opisa variantnosti jezikovne rabe, ki presega model vrednotenja – v slovenskem okolju določenega s knjižnojezikovnim izhodiščem – in teži k identifikaciji in opisu dejanske jezikovne rabe ter njenih pomenskih in vrednotenjskih tendenc, ki bi bil predvsem sporočanje informativen.

Prvi premik v tej smeri – z novimi metodami, temelječimi na korpusu, in uporabo orodij za njihovo analizo na določeni količini gradiva preizkusiti opis diskurzivnih praks, ki se odražajo v jezikovni rabi – je bil na slovenskem gradivu opravljen pri izdelavi LBS, v prispevku pa smo želeli spoznanja, ki jih je pokazala nadaljnja analiza, prikazati v načinu opisa jezikovne kvalifikacije – v slovarjih tradicionalno vezane na oznake ali kvalifikatorje – v različnih segmentih geselskega članka. Pri tem smo morali upoštevati, da je sistem označevanja variantnosti jezikovne rabe v obstoječih slovarjih za slovenščino (in jezikovnih učbenikih) ustaljen, splošno sprejet in jezikovnim uporabnikom bolj ali manj znan, hkrati pa dejstvo, da modela knjižnojezikovnega izhodišča, ki je temeljil na knjižnojezikovnem filtru že pri določanju knjižnojezikovnosti slovarskega gradiva, ni mogoče prenesti na korpusno gradivo in nove modele komuniciranja v sodobni družbi, na kar so v slovenskem prostoru opozorili prav avtorji prve izdaje SSKJ (Ahlin et al. 2014) in povsem ignorirali avtorji njegove druge izdaje ter snovalci Osnutka za NSSKJ.

V prispevku prikazani model kvalificiranja jezikovne rabe tako ne izhaja več zgolj iz možnosti uporabe različnih tipov oznak, ki so v geselski zgradbi izstopajoča in s tem najbolj eksaktna opozorila, ampak vidi kvalifikacijo jezikovne rabe kot del celovite slovarske informacije, zlasti na ravni pomena – predvsem takrat, ko govorimo o njegovih vrednotenjskih, stilnih in pragmatičnih potencialih. Glede na različnost oznak, ki se uporabljajo v slovarjih, se nam zdi smiselno ločevati terminološke oz. področne oznake, ki lahko razmeroma dosledno sledijo izbrani taksonomiji, in slovnična opozorila, kjer je poenotenje oznak smiselno in mogoče, saj gre za slovnične kategorije, ki povsem na drugačen način določajo rabo konkretnega izraza, kot to velja za konotativne in stilne vsebine pomena. Na

drugi strani bi enotnost ubeseditve na ravni oznak, pa tudi izpostavljenih delov razlage, kadar z njimi opozarjamo na stilno ali vrednostno komponento, pomenila predvidljivost in uniformnost, ki bi sicer dajala vtis poenotenosti, hkrati pa bi leksikografom odvzela fleksibilnost v opisu, ki ga narekuje pogosto težko ulovljiva in razpršena dejanska jezikovna raba.

V izbranem modelu opisa variantnosti jezikovne rabe je treba na koncu izpostaviti še možnosti, ki jih v tem smislu ponuja spletna (mobilna in tablična) zasnova slovarja, ter dejstvo, da je nujna podlaga takemu slovarju obsežna digitalna in interaktivna slovarska baza. Te možnosti se za razliko od klasičnih oznak v tiskanih slovarjih šele odkrivajo in preizkušajo, zato predstavljajo izzive tudi pri oblikovanju spletno zasnovanega slovarja sodobnega slovenskega jezika.